

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КЛАСНОГО КОЛЕКТИВУ
УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи kor 01-M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Красилюк Альона Іванівна

Керівник:
Докучина Т.О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

Рецензент:
Вержиковська О.М., завідувач,
доцент кафедри
Психолого-медико-педагогічних
основ,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Кам'янець-Подільський – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КЛАСНОГО КОЛЕКТИВУ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	6
1.1. Сутність колективу, його ознаки, етапи формування.....	6
1.2. Засоби та методи формування класного колективу.....	14
1.3. Особливості формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КЛАСНОГО КОЛЕКТИВУ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	30
2.1. Методика дослідження класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями.....	30
2.2. Результати дослідження	40
2.3. Формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями.....	54
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	79
	ВИКОРИСТАНИХ

ВСТУП

Актуальність теми. У Концепції Нової української школи однією з основних компетентностей, яка має бути сформована в учня, є соціальна, що передбачає вміння працювати з іншими, ефективно брати участь у громадському житті, попереджувати і розв'язувати конфлікти та ін. Формування цієї компетентності передбачає розвиток колективної взаємодії учнів.

Гармонійний розвиток особистості відбувається у взаємодії з іншими людьми, у процесі спілкування, спільної діяльності. Навчання дітей з інтелектуальними порушеннями у закладі освіти передбачає перебування у колективі, який має вагомий вплив на розвиток особистості. Тому формування учнівського колективу є пріоритетним завданням спеціального закладу загальної середньої освіти.

Аналіз літературних джерел свідчить, що проблема формування учнівського колективу, взаємин учнів привертає увагу вчених у різних галузях науки. У загальній педагогіці її досліджували В. Білоусова, Н. Волкова, О. Киричук, Т. Коннікова, І. Кравченко, А. Макаренко, Н. Мирончук, В. Оржеховська, О. Столяренко та ін. У корекційній педагогіці особливості учнівського колективу дітей з інтелектуальними порушеннями вивчали Л. Виготський, Л. Коломінський, С. Миронова, П. Омарова, Л. Руденко, Л. Савінова, М. Супрун, Ф. Товстоганюк та ін.

Широкий науковий інтерес до вивчення визначеної проблеми підкреслює її актуальність, що й обумовило вибір теми дослідження: «Особливості формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями».

Мета дослідження – розробити програму тренінгу формування класного колективу учнів інтелектуальними порушеннями.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування колективу у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі.

2. Дослідити рівень сформованість класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями.

3. Розробити програму тренінгу формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями.

Об'єкт дослідження – процес формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження – програма тренінгу формування класного колективу учнів інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури;

емпіричні: метод соціометрії, бесіда з учнями, методика «Мій клас», методика «Закінчи речення», спостереження, анкетування педагогів.

статистичні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

уточнено стадії формування колективу учнів з інтелектуальними порушеннями;

досліджено рівень сформованості класного колективу учні з інтелектуальними порушеннями;

розроблено програму тренінгу формування класного колективу учнів інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення одержаних результатів полягає у дослідженні рівня сформованості класного колективу учні з інтелектуальними порушеннями та розробці програми тренінгу формування класного колективу учнів інтелектуальними порушеннями. Отриманні результати можуть бути використані педагогами спеціального закладу загальної середньої освіти з метою формування колективу учнів з інтелектуальними порушеннями та студентами при проходженні практики в спеціальних закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2018-2019 навчальному році. Результати дослідження представлено у публікації в студентському збірнику наукових робіт.

Дипломна робота магістра складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (56 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи магістра 84 сторінок, з них – 78 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел та емпіричне дослідження проблеми формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями дозволяє зробити такі висновки:

1. Колектив є об'єднанням людей, що мають спільну мету та діяльність. Одним із видів колективу є дитячий колектив, який об'єднує дітей у процесі різних видів діяльності. Колектив має значний вплив на розвиток особистості дитини. Формування колективу є складним процесом, який включає декілька взаємопов'язаних стадій. Рівень сформованості колективу визначається міжособистісними взаєминами, наявністю самоврядування, соціально-психологічним кліматом та ціннісно-орієнтаційною єдністю учнів. Ефективність формування учнівського колективу передбачає систематичний та цілеспрямований вплив педагогів, з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей усіх його членів.

Формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями ускладнюється тим, що учні не розуміють значення та ролі колективу, спрощують взаєностосунки, у них відсутні спільні інтереси, не сформовані соціальні потреби та колективні форми спілкування, не достатнє розуміння приналежності до колективу та його вимог до особистості. Теоретичний аналіз особливостей розвитку колективу учнів з інтелектуальними порушеннями свідчить про необхідність пошуку ефективних шляхів його формування.

2. Констатувальний експеримент був спрямований на визначення рівня сформованості класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями. У процесі експерименту було розроблено методика дослідження рівня сформованості класного колективу, визначено показники його сформованості: структурно організаційний, емоційно-ціннісний, діяльнісний. Для проведення констатувального етапу дослідження було обрано такі методи дослідження як: соціометрія; бесіда з учнями; методика «Мій клас»; методика «Закінчи речення»; спостереження; анкетування педагогів. Розроблено та

охарактеризовано рівні сформованості класного колективу: високий, середній, нижче середнього, низький

3. Констатувальним експериментом було охоплено учнів 6-го та 7-класу з інтелектуальними порушеннями. За результатами дослідження класний колектив учнів 7-го класу характеризується низьким рівнем сформованості. У класі не сформований актив, усі виховні завдання реалізуються педагогом, який є основним ініціатором колективу. Часто трапляються конфлікти, Учні мало спілкуються, переважають міжособистісні, індиферентні стосунки. Ставлення учнів до членів колективу байдуже, рівень згуртованості низький. Традиції та морально-ціннісна єдність колективу не сформовані.

Відносно кращими є показники сформованості колективу учнів 6-го класу. Проте це швидше перехідний рівень до колективної єдності та взаємодії. Результати дослідження засвідчили, що колектив учнів 6-го класу характеризується нижче середнього рівнем сформованості та низьким рівнем згуртованості. У класі сформований актив, проте головним організатором виступає вчитель. Періодично виникають конфліктні ситуації, які потребують контролю вчителя. Учні проводять мало часу у спілкуванні в школі та дуже рідко спілкуються за її межами. Переважають міжособистісні стосунки. Ставлення учнів до колективу недостатньо виразно позитивне, проте пасивне. У класі є сформовані окремі традиції, які завжди контролюються вчителем, а морально-ціннісна єдність підтримується лише частково.

Не зважаючи на тривале існування класного колективу учнів 6-го та 7-го класів, рівень розвитку колективу не досягає високого рівня. Отриманні результати свідчать про необхідність внесення змін у формування колективу учнів з інтелектуальними порушеннями та пошуку ефективних методів виховного впливу.

1. Метою формувального експерименту була розробка програми тренінгу формування класного колективу учнів інтелектуальними порушеннями. Формування колективу учнів з інтелектуальними порушеннями передбачало урахування його

наявного рівня сформованості та індивідуально-психологічних особливостей дітей. Розробка програми тренінгових занять та її реалізація відбувалась в природних умовах для колективу класу. Тренінгові заняття проводились в другу половину дня, як один із методів формування колективу. Основною метою програми тренінгових занять було підвищення рівня розвитку класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями. Програма включала 10 тренінгових занять спрямованих на розвиток колективу.

Розроблена програма тренінгових занять сприяє формуванню колективу класу учнів з інтелектуальними порушеннями, налагодженню дружніх стосунків, ефективній взаємодії. Успішність реалізації її основних завдань передбачає здійснення індивідуального підходу до учнів у процесі тренінгу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей з інтелектуальними порушеннями.

Перспективними напрямками дослідження буде апробація програми тренінгових занять для формування класного колективу учнів з інтелектуальними порушеннями та розробка методичних рекомендацій для педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акіменко В.М. Формування культури взаємин учнів старшого шкільного віку / В.М. Акіменко // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 4(52). – С. 100-104.
2. Анн Л.Ф. Психологический тренинг с подростками / Л.Ф. Анн. – СПб. : Питер. – 2005. – 271 с.
3. Бадер С.О. Управління розвитком учнівського колективу в педагогічній спадщині А. С. Макаренка / С.О. Бадер // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 7 (266). – Ч. II. – С. 133-139.
4. Базна В. формування конструктивних взаємин у школярів / В. Базна // Психолог.– 2008.– № 13—14.– С. 35—37.
5. Білошицька Т.Ю. Особливості роботи класного керівника в сучасних умовах / Т.Ю. Білошицька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – № 4 (70). – С.111-115.
6. Бойко В.В. Социально-психологический климат коллектива и личность / В.В. Бойко, А.Г. Ковалев, В.Н. Панферов – М. : Мысль, 1983. – 208 с.
7. Будуємо майбутнє разом: програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді: навчально-методичний посібник для фахівців / Л. Зуб, Т. Журавель, Т. Лях, Л. Мельник, К. Сергєєва, М. Світко, Н. Строева, В. Янковець ; за ред.. Т. Журавель. – К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2016. – 298 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
9. Висоцька А.М. Основні напрями діяльності вихователя спеціального навчального закладу для розумово відсталих дітей [Електронний ресурс] / А.М. Висоцька // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2010. – № 7(10). – Режим доступу: <http://ap.uu.edu.ua/article/331>.

10. Від теорії до практики: дослідження малої соціальної групи (класу) студентами практикантами педагогічного університету: навчально-методичний посібник / Е.У. Гуцало. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2012. – Ч. III. – 95 с.
11. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П. Волкова. – К. : Академія, 2002. – 576 с.
12. Галузяк В.М. Діагностичний інструментарій класного керівника / В.М. Галузяк, І.Л. Холковська. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. – 304 с.
13. Герцова А.Г. Лучшие упражнения для сплочения команды: учебно.-методическое пособие / А.Г. Герцова. – СПб. : СПбНИИ, 2006. – 44 с.
14. Гончарук Н.М. Прийоми формування соціальних навичок у розумово відсталих підлітків / Н.М. Гончарук // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – 2009. – Вип. 4. – С. 32-39.
15. Дереклеева Н.И. Справочник классного руководителя (5-9 классы) / Н.И. Дереклеева, М.Ю. Савченко, И.С. Артюхова ; под ред. И.С. Артюховой. – М.: ВАКО, 2006. – 304 с.
16. Єрмаков І.Г. Учнівське самоврядування; структура, зміст і концепція розвитку, проектна діяльність, досвід організації / І.Г. Єрмаков, В.І. Кириченко, Г.Г. Ковганич, Д.В. Спіжева. – Харків: Основа, 2008. – 112 с.
17. Зеленкова Т.В. Психодиагностическое сопровождение этапов формирования межличностных отношений учащихся в классном коллективе : методическое пособие / Т.В. Зеленкова, Е.Е. Копченлова. – Орехово-Зуево : МГОГИ, 2012. – 84 с.
18. Каменєва Н.С. Колектив учнів початкової школи як проблема сучасної педагогічної практики [Електронний ресурс] / Н.С. Каменєва // Соціум. Наука. Культура. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kameneva-ns->

kolektiv-uchniv-pochatkovoyi-shkoli-yak-problema-suchasnoyi-pedagogichnoyi-praktiki/.

19. Класному керівнику: створення й розвиток колективу класу / уклад. А.Г. Дербеньова, А.В. Кунцевська. – Харків : Основа, 2011. – 191 с.
20. Котко Т.П. Пути формирования здорового психологического климата в классном коллективе / Т.П. Котко // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 6. – с. 22-23.
21. Кушнірчук О.Р. Лабіринти спілкування: методичні рекомендації з формування конструктивних життєвих навичок та стратегій поведінки у вихованок шкіл-інтернатів / О.Р. Кушнірчук, Л.М. Вольнова. – Луцьк, 2017. – 46 с.
22. Лопухівська А.В. Шляхи розвитку учнівського самоврядування у сільських загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] / А.В. Лопухівська. – Режим доступу: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/5/visnuk_25.pdf.
23. Макаренко А.С. Проблемы школьного советского воспитания / А.С. Макаренко // Сочинения : в 7 т. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – Т. 5. – С. 133 – 163.
24. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 312 с.
25. Москаленко О.А. Учніське самоврядування в школі як засіб формування соціальної активності та громадянської самосвідомості учнівської молоді / О.А. Москаленко // Класний керівник. – 2013. – №17-18. – С. 149-150.
26. Неймер Ю.Л. Соціально-психологічний клімат колективу підприємства / Ю.Л. Неймер // СОЦИС, 1990. – № 11. – С. 81-86.

27. Новикова Л.И. Педагогика воспитания: Избранные педагогические труды / под ред. Н.Л. Селивановой, А.В. Мудрика ; сост. Е.И. Соколова. – М., 2009. – 351 с.
28. Омарова П.О. Методика формирования навыков общения у умственно отсталых первоклассников / П.О. Омарова // Научный журнал «Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена». – 2009. – №109. – С. 157-163.
29. Омельченко Л.П. Настільна книга класного керівника / Л.П. Омельченко. — Харків : Основа, 2009.— 288 с.
30. Оптимізація соціально-психологічного клімату групових суб'єктів освітньої діяльності: методичні рекомендації / П.П. Горностай, О.Л. Вознесенська, Л.Г. Чорна та ін. ; за ред. П.П. Горностая. – К. : Міленіум, 2011. – 80 с.
31. Пальчевський С.С. Педагогіка: навчальний посібник / С.С. Пальчевський. – К. : Каравела, 2007. – 576 с.
32. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива: пути и методы изучения / Б.Д. Парыгин. – Л.: Наука, 1981. – 192с.
33. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс / И.П. Подласий. – М. : Владос, 1999. – Кн.2. – С. 29-65.
34. Порохня ЛА Учнівський колектив як важлива складова учнівського середовища / Л.А. Порохня // Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 48. – С. 67-74.
35. Практикум з педагогіки: навчальний посібник / за ред. О.А. Дубасенюк. – К. : Центр навч. літер., 2004. – 464 с.
36. Психологическая энциклопедия / под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. – 2-е изд. – СПб., 2006. – 1096 с.
37. Психология воспитания: пособие для методистов, воспитателей дет. садов, учителей нач. кл., преподавателей и студентов пед. вузов, дет. психологов / А. Д. Грибанова, В. К. Калининко, Л. М.

Кларина и др.; под ред. В. А. Петровского. – 2-изд. – М. : Аспект Пресс, 1995. - 151с.

38. Рабоча Т.О. Теоретичний аспект проблеми комунікативної поведінки розумово відсталих підлітків / Т.О. Рабоча, Н.Є Сєромаха // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2017. – № 4. – С. 38-44.

39. Руденко Л.М. Міжособистісні стосунки дітей з розумовою відсталістю як детермінанта агресивної поведінки / Л.М. Руденко // Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. – 2014. – Вип. 121. – С. 197-205.

40. Савинова Л.В. Особенности межличностных отношений детей с нарушением интеллекта / Л.В. Савинова // Вестник Курганского государственного университета. Серия: Физиология. Психология. Медицина. – 2008 – № 12. – С. 149-151.

41. Савченко М.Ю. Формирование коллектива, класса: сценарии занятий с учащимися: работа с родителями диагностика учащихся: занятия, тренинги: 5-8 классы / М.Ю. Савченко, Л.А. Обухова. – Москва : 5 за знания, 2006. – 254 с.

42. Сараєва О. Дитячий колектив: психолого-педагогічний вимір проблеми / О. Сараєва // Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка. – 2015. – Вип. 31. – С. 280-292.

43. Синьов В. М. Психологія розумово відсталі дитини: підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.

44. Сластенин В.А. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов ; под ред. В.А. Сластенина. – М. : Академия, 2002. – 576 с.

45. Спеціальна психологія. Тексти: навчальний посібник / за ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-

Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. – Ч. I. – 158 с.

46. Супрун М.О. Корекційне виховання учнів допоміжної школи засобами учнівського самоврядування: монографія / М.О. Супрун. – К. : МП «Леся», 2009. – 212 с.

47. Товстанюк Ф.Г. Психологічна корекція соціально-комунікативної активності школярів з вадами розумово розвитку. Методологічні основи / Ф.Г. Товстанюк // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2010. – Вип. 1. – С. 292-297.

48. Трофімова О.В. Особливості формування колективу розумово відсталих старших школярів засобами морального виховання / О.В. Трофімова //

49. Фархшатова И.А. Воспитание ученического коллектива: результаты исследования [Электронный ресурс] / И.А. Фархшатова // Интернет-журнал «Мир науки» . – 2016. – Т. 4. – №2. – С. 1-9. – Режим доступа: <http://mir-nauki.com/PDF/32PDMN216.pdf>.

50. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник / М.М. Фіцула. – К. : Академія, 2002. – 528 с.

51. Чугаєвський В.Г. Соціалізація молоді в процесі розвитку учнівського самоврядування / В.Г. Чугаєвський // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2010. – Вип. 4. – С. 89-97.

52. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В.Б. Шапар. – Харків : Прапор, 2007. – 640 с.

53. Щукіна О.В. Колектив як засіб виховного впливу на особистість / О.В. Щукіна // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – № 4 (35). – С. 18-23.

54. Юрченко В.В. Колектив та основи безконфліктних відносин в ньому / В.В. Юрченко, Ю.В. Мельник, Н.В. Богданова. – К., 2016. – 67 с.

55. Якименко С. А.С. Макаренко про колектив та його вплив на виховання особистості / С. Якименко // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип. 11. – С. 352-355.

56. Яцула Т.В. Особливості управління в системі «Класний керівник – колектив класу» на сучасному етапі / Т.В. Яцула // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 68. – С. 145-149.